

Çekoslovakya'nın Devlet Olarak Doğuşu ve Bölünmesi

The Birth and Dissolution of Czechoslovakia as a State

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve yaşamı boyunca siyasi istikrarsızlıkların yoğun yaşandığı yetmiş beş yıllık bir birliktelik yaşayan Çekoslovakya, 1989'daki Kadife Devrim'in devamında 1 Ocak 1993'te Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak barışçıl biçimde ayrılmıştır. Orta Avrupa'nın jeostratejik karakteri, bölge coğrafyasında ulus devletlerin kurulmasını engellemiştir. Bölge, daha çok çeşitli milletlerin bir arada yaşamaya mahkûm olduğu imparatorluklara ev sahipliği yapmıştır. Çekler ve Slovaklar da bu dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bünyesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonucunda yıkılmasıyla, imparatorluk içinde bulunan farklı milletler bağımsızlıklarını ilan ederek ayrı ulus-devlet olma yolunu seçmişlerdir. Bu dönemde Fransız Devrimi'nin yarattığı milliyetçilik akımından etkilenen Çekler ve Slovaklar da tarihleri boyunca ayrı bir devlet olamamanın verdiği motivasyonla birlikteliğe razı olmuşlar ve Çekoslovakya'yı kurmuşlardır. Çekoslovakya özelinde iki farklı milletin bir arada yaşama deneyimi, kuruluş esnasında sınırları arasında kalan azınlıklar, İkinci Dünya Savaşı arifesindeki Nazi işgali, 1968 Prag Baharı ve Sovyetlerin dağılması gibi süreçlere maruz kalma, nihayetinde Kadife Devrim'e giden süreçte birer kilometre taşı olmuştur. Çalışmamızda Çekoslovakya'nın Kadife Devrim'e giden süreçte tek nedenli açıklamalardan ziyade, dağılmaya ilişkin çok yönlü bir analiz yapılarak dağılma süreci ve bu sürecin barışçılığı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çekoslovakya, Kadife Devrim, Çek, Slovak, Azınlık

ABSTRACT

Established after the First World War and characterized by seventy five years of political instability, Czechoslovakia was divided into the Czech Republic and Slovakia in 1993 through the Velvet Revolution. The geostrategic nature of Central Europe had long prevented the formation of nation-states in the region, which historically served as the domain of empires where various nations were compelled to coexist. During this period, the Czechs and Slovaks also maintained their existence within the Austro-Hungarian Empire. With the collapse of the Austro-Hungarian Empire at the end of the First World War, the different nations within the empire declared their independence and chose to form separate nation-states. Influenced by the wave of nationalism brought about by the French Revolution and driven by the historical motivation of never having their own independent state, the Czechs and Slovaks entered into a partly voluntary, partly compulsory union, establishing Czechoslovakia. The experience of two distinct nations living together within Czechoslovakia, the presence of minorities within its borders from its establishment, the Nazi occupation on the eve of the Second World War, the Prague Spring of 1968, and the dissolution of the Soviet Union all became milestones leading up to the Velvet Revolution. This study examines the disintegration of Czechoslovakia not through single-cause explanations but through a multidimensional analysis, focusing on both the process of dissolution and its peaceful nature.

Keywords: Czechoslovakia, Velvet Revolution, Czech, Slovak, Minorities

GİRİŞ

Orta Avrupa'nın jeostratejik yapısının bir tezahürü olarak, Orta Avrupa Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde bağımsız ulus devletlerin varlığına pek imkân tanımamıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da büyük devletler çok etnikli bir yapıda hayatlarını devam ettirmiştir.

Çok etnikli bir yapıya sahip olan Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları, Fransız Devrimi'nin doğurduğu milliyetçilik akımından en fazla etkilenen devletlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle Balkanlar'daki azınlıklar Birinci Dünya Savaşı öncesinde bağımsızlıklarını kazanırken, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki azınlıklar bağımsızlıklarını ancak savaş sonrasında elde edebildi. Bu nedenle savaştan yenik çıkan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanarak topraklarında yeni devletler ortaya çıktı.

Çekler ve Slovaklar, uzun yıllar aynı coğrafyada farklı devletlerin yönetimi altında yaşamış ve 1918'de birleşerek Çekoslovakya'yı kurmuştur. Yeni devlet, yenilgiye uğrayan Alman İmparatorluğu ile yeni kurulan Macaristan'dan alınan topraklar üzerinde kurulmuş; iki kurucu milletin yanı sıra önemli sayıda Alman ve Macar azınlığa da ev

Hasan Maraş¹

How to Cite This Article

Maraş, H. (2025).
“Çekoslovakya'nın Devlet Olarak
Doğuşu ve Bölünmesi”
International Social Sciences
Studies Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:11, Issue:12; pp: 2236-
2247. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18070759>

Arrival: 19 November 2025
Published: 27 December 2025

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Bölümü, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-4213-7406

sahipliği yapmıştır. 1918–1993 yılları arasındaki, bir devlet için kısa sayılabilecek yetmiş beş yıllık süreçte çeşitli siyasi gelişmeler yaşayan Çekoslovakya sonunda barışçıl biçimde dağılmıştır.

Çekoslovakya'nın Kadife Devrim sonrasındaki dağılma süreci, devletin 1918'deki kuruluşundan itibaren varlık gösteren yapısal etnik sorunların yanı sıra, Soğuk Savaş sonrasında siyasi elitlerin sergilediği pragmatik tutumların birleşik bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Yukarıda ifade edilen hipotezi açıklamak ve savunmak maksadıyla aşağıdaki sorunların cevaplanması gerekmektedir:

Çekoslovakya'nın “Kadife Devrim” olarak adlandırılan barışçıl dağılma sürecine giden yolda, dağılmaya sebep olan temel dinamikler nelerdir?

Çok etnikli bir yapıda kurulan Çekoslovakya'nın siyasi istikrarını sağlayamayıp dağılmasına sebep olan süreçte, azınlık sorunlarının ve dış müdahalelerin rolü etkili olmuş mudur?

Halkın iradesi aksine siyasi karar alma mekanizmalarının pragmatik bir yaklaşım sergileyerek Çekoslovakya'nın barışçıl şekilde dağılmasına etkisi nasıl olmuştur?

Çekoslovakya'nın dağılma sürecinde birçok siyasi gelişme belirleyici rol oynamıştır. İki farklı milletin kurduğu yeni devletin istikrar çabaları, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki Nazi işgaliyle ortaya çıkan azınlık sorunları, 1968 Prag Baharı ve Soğuk Savaş sonrasında siyasi karar alma mekanizmalarının tutumları, ülkenin siyasi tarihinde önemli dönüm noktaları olmuştur. Bu nedenle dağılma süreci tek bir etmene bağlanamamaktadır. Dolayısıyla çalışmamız Çekoslovakya'nın dağılma sürecine dair tek nedenli açıklamaların ötesine geçip, çok yönlü bir analiz sunmayı amaçlamıştır.

Günümüz uluslararası sisteminde çok etnikli devletlerdeki azınlık sorunları giderek daha fazla gündeme gelmektedir. Bu sorunlar, devletlerin iç meselesi olmaktan çıkıp uluslararası siyaseti etkileyen bir boyut kazanmıştır.

Çekoslovakya'nın dağılma sürecinde, her iki toplumun siyasi elitlerinin halk iradesine rağmen iki bağımsız devlet kurma kararı almaları dikkat çekicidir. Bu durum, benzer çok etnikli yapılara sahip devletler için tarihsel bir örnek oluşturmakta ve siyasi irade ile halk iradesi arasındaki kopukluğun sonuçlarını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmamız, Çekoslovakya tarihine ilişkin ikincil literatüre dayalı nitel tarihsel analiz ve vaka incelemesi yöntemini kullanmaktadır.

Vaka incelemesi yöntemi kapsamında, Çekoslovakya tarihinin kritik dönüm noktaları olan 1918'de devletin kuruluşu, İkinci Dünya Savaşı dönemi, 1948'de komünist yönetimin iktidara gelişi, Prag Baharı'ndan Soğuk Savaş'a uzanan süreç ve 1989'daki Kadife Devrim ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca, ülkenin azınlık sorununa ilişkin bir bölüm de değerlendirilmiştir. Bu bölümler, siyasal yapı, yönetim biçimi ve toplumsal dönüşümler üzerindeki etkileri bakımından neden-sonuç ilişkisi temelinde analiz edilmiştir.

Çalışmada ağırlıklı olarak akademik kitaplar ve makalelerden oluşan ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklar, tarihsel olayların farklı araştırmacılarca nasıl yorumlandığını göstermek ve süreci çok boyutlu biçimde değerlendirmek amacıyla seçilmiştir. Seçimde tematik uygunluk ve tarihsel bağlamı temsil edebilme ölçütleri esas alınmıştır. Böylece, Çekoslovakya'nın kuruluşundan Kadife Devrim'e uzanan dönem bilimsel tutarlılık içinde incelenmiştir.

TEORİK ÇERÇEVE

Çekoslovakya'nın dağılması, tarihsel bir süreçten ziyade çok etnikli ve federal yapıya sahip devletler bağlamında incelenmelidir. Bu bölümde ulus-devlet, federalizm ve milliyetçilik/etnik kimlik kavramları çerçevesinde kuramsal bir analiz yapılmaktadır.

Ulus-Devlet Teorisi

Ulus-devlet, egemenliğin tek bir ulusal kimlik etrafında şekillendiği siyasi yapılanmadır. Feodal yapının çözülmesiyle güçlenen merkezi otoriteler ve Fransız Devrimi'nin etkisiyle yükselen milliyetçilik, modern ulus-devletin doğuşuna zemin hazırlamıştır (Arıboğan vd., 2005).

Ernest Renan'a göre ulus, “*bir ruhtur, bir ruhsal ilkedir.*” Renan'ın anlayışında ortak geçmiş ile “*günlük plebisit*” olarak adlandırdığı günlük rıza, ulusu bir arada tutan iki temel unsur olarak görülür (Renan, 2018). Anderson'a göre ise ulus, “*hayali bir cemaat*”tır; bireyler birbirlerini tanımasalar da ortak bir aidiyet bilinciyle birleşirler

(Anderson, 2006). Hroch, ulusu tarihsel ve toplumsal ilişkilerin sonucu olarak değerlendirirken (Hroch, 2011), Bauer ulusal kimliğin temelini tarih ve kültürün oluşturduğunu vurgular (Bauer, 2012).

Çekler ve Slovaklar, Çekoslovakya'nın kuruluşunda ortak bir kimlik oluşturmaya çalışmış ancak federal dönemde Slovak kimliğinin öne çıkması bu birliği zayıflatmıştır. Bu durum, farklı etnik kimliklerin tek bir ulus-devlet çatısı altında uzun süre bir arada kalmasının zorluklarını göstermektedir.

Federalizm ve Çok Etnikli Yapılar

Federalizm, siyasi birliğin korunması amacıyla farklı toplulukların yetkilerini paylaşarak bir arada bulunduğu yönetim biçimidir. Federal sistem, yerel kimlikleri korurken merkezi bir otoriteyle bütünleşmeyi hedefler. Ancak yetki paylaşımı konusundaki gerilimler, bu dengenin sürdürülebilirliğini etkileyebilir (Meray, 1968; Pazarcı, 2021).

1969'da Çekoslovakya'da federal sisteme geçilmesiyle Çek ve Slovak Federe Devletleri'ne geniş özerklik tanınmıştır. Ancak ekonomik ve siyasi farklılıklar Slovak tarafında bağımsızlık talebini güçlendirmiştir. Bu durum, federalizmin hem birliği koruma hem de ayrılığı kolaylaştırma potansiyelini ortaya koymuştur.

Milliyetçilik ve Etnik Kimlik

Milliyetçilik, ortak dil, kültür ve tarih bilinci etrafında ulusal bütünleşmeyi hedefleyen bir ideolojidir. Etnik kimlik ise bu aidiyetin toplumsal ve kültürel boyutunu ifade eder. 19'uncu yüzyılda eğitim, kentleşme ve iletişimin gelişmesiyle birlikte milliyetçilik, toplumsal hareketlerin güçlü bir unsuru haline gelmiştir (Pearson, 1983).

Çekoslovakya örneğinde Slovak kimliğinin kaybolma endişesi, etnik bilinci güçlendirmiş ve ayrılma sürecini hızlandırmıştır. Bu durum, milliyetçilik ve etnik kimliğin çok uluslu devletlerdeki çözülme süreçlerinde belirleyici rol oynadığını göstermektedir.

Teorik Çerçevenin Önemi

Bu teorik çerçeve, Çekoslovakya'nın barışçıl biçimde dağılmasını anlamlandırmak için kavramsal bir temel sunmaktadır. Ulus-devlet, federalizm ve milliyetçilik kavramları birlikte değerlendirildiğinde, çok etnikli yapıların sürdürülebilirliği ve ayrılma süreçlerinin barışçıl şekilde gerçekleşebilme koşullarını analiz etmeye olanak tanır.

ÇEKOSLOVAKYA'NIN KURULUŞU VE 1918-1939 DÖNEMİ

ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihli On Dört Maddesi'nin Onuncu Maddesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki halkların özerk gelişimini savunarak Çekoslovakya'nın kurulmasına zemin hazırladı (Kaymaz, 2007).

1918 yılında Tomáš Garrigue Masaryk ile ABD Başkanı Wilson arasında, Çekler ve Slovaklardan oluşacak yeni bir devletin kurulmasını öngören Pittsburgh Andlaşması imzalandı (Engelberg, 1993). Bu andlaşmanın ardından 28 Ekim 1918'de Çekoslovakya bağımsızlığını ilan etti.

Çekoslovakya'nın sınırları 1919 Paris Barış Konferansı'nda kesinleşti. Devlet, Avusturya-Macaristan egemenliğinde bulunan Bohemya, Moravya, Silezya, Karpat Altı Rutenya ve Yukarı Macaristan (Slovakya) bölgelerinin birleştirilmesiyle oluşturuldu (Heimann, 2009; Gawdiak, 1989). Nüfus yapısı oldukça çeşitlilik gösteriyordu. 1921 yılında yedi milyon Çek, iki milyondan fazla Slovak, üç milyondan fazla Südet, yedi yüz elli bin Macar, beş yüz bin Ruten/Ukraynalı ve üç yüz elli bin Yahudi bulunduğu belirtilmektedir (Kraus & Stranger, 2000). 1921 sayımına göre nüfusun %50'si Çek, %15'i Slovak, %23'ü Alman, %5'i Macar, kalan kısmı ise Polonyalı, Ruten, Yahudi ve diğer küçük gruplardan oluşmaktaydı (Arna, 2018; Kuklik & Petráš, 2017).

Yeni devletin temel sorunu, farklı etnik ve dini toplulukları aynı siyasal çatı altında tutabilmektir. Bu amaçla halkın gözünde Masaryk bir baba figürü olarak yüceltilmiş, devletin ahlaki ve birleştirici sembolü hâline getirilmişti. Ancak bu imaj, halefi Edvard Beneš döneminde aynı etkiyi gösteremedi (Orzoff, 2009).

Masaryk ve Beneš, Batı yanlısı, demokratik bir rejim kurmayı hedeflediler. Bunun için 1920 yılında merkezîyetçi bir anayasa kabul edildi. Çekoslovakya bu anayasa ile üniter bir devlet yapısı benimsedi. Çekoslovak ulusu kavramı anayasal olarak tanımlanarak iki halkın tek bir ulus olarak görülmesi hedeflendi. Bu anlayış, farklı toplulukları ortak bir kimlik altında birleştirme çabasını yansıtıyordu (Orzoff, 2009; Bakke, 2003; Purkrabek, 2012; Stein, 2000).

Masaryk, sembolik liderliğini güçlendirmek amacıyla halkla doğrudan temas kurmuş, Moravya ve Slovak köylüleriyle iç içe olmayı sürdürmüştür. Moravyalı bir anne ve Slovak bir babadan doğmuş olması, onun Çekoslovak kimliğini şahsında simgelemesini kolaylaştırdı (Orzoff, 2009).

1920 tarihli Dil Kanunu ile “Çekoslovak dili” resmî dil olarak kabul edildi. Bu, aslında Çekçe ve Slovakçanın ortak kullanımı anlamına geliyordu. Azınlıkların kendi dillerini kullanma hakkı da tanındı. Zamanla radyo ve televizyon yayınları iki dilde yapılmaya başlandı, toplumlar arası evlilikler arttı ve kültürel bağlar güçlendi (Purkrabek, 2012; Jovanović, 2017; Heimann, 2009).

Çekoslovakya, Orta Avrupa’da demokrasiye dayalı yönetimiyle komşularından ayrılıyordu. Almanya’da yükselen Nasyonal Sosyalizm ve Sovyetlerdeki komünizm gibi ideolojiler bu ülkeye nüfuz etmemişti. Ancak ekonomik zorluklar ve işsizlik, bazı vatandaşların başka ülkelere, özellikle Yugoslavya’ya göç etmesine neden oldu (Jovanović, 2017).

Yeni kurulan Çekoslovakya, yapay sınırlar içinde farklı halkları bir arada tutmaya çalışan bir devlettir. Bu nedenle devletin temel politikası, tek bir ulus yaratma hedefi oldu. Çek, Slovak, Alman, Macar ve Ruten halkları arasındaki farkları azaltmak için demokratik hukuk devleti ilkesi benimsendi (Pithart & Wilson, 1995).

1918–1939 yılları arasında Çekoslovakya’nın temel amacı, Çekler ve Slovaklar arasında ortak bir ulusal kimlik inşa etmek ve azınlıklarla barış içinde bir toplumsal düzen kurmaktır. Bu doğrultuda dil ve kültür politikalarıyla bütünleşme çabaları artırıldı. Ancak Alman ve Macar azınlıkların ülkeye bağlılık düzeyinin zayıf kalması, bu politikaların başarısını sınırladı. Söz konusu azınlıklar, etnik kökenlerine dayalı kültürel bağlarını koruyarak Çekoslovakya toplumuna tam olarak entegre olamamışlardı.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ (1939-1945)

18 Ekim 1918 ile 30 Eylül 1938 tarihli Münih Andlaşması arasındaki dönem, Çekoslovakya’nın “altın çağı” olarak kabul edilir. Bu dönemin başarıları, sonraki yıllar için bir ölçüt olmuştur. Demokrasiye geçiş, cumhuriyetçi yönetim anlayışı, kadınlara oy hakkı verilmesi, serbest seçimler ve azınlık haklarına gösterilen saygı, ülkeyi Orta Avrupa’da örnek bir konuma taşımıştır. Bu siyasi adımlar, rol model bir devlet inşa etme hedefinin yansımalarıdır (Heimann, 2009; Crowhurst, 2015).

1918–1938 döneminde halk, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan refah düzeyine ulaşmıştır. Ayakkabıcılık, otomotiv (özellikle Škoda), cam, tekstil, gıda ve içecek sektörlerindeki gelişmelerle Çekoslovakya uluslararası ölçekte tanınan bir üretim toplumu haline gelmiştir. Kültürel yaşam da ekonomik ilerlemeyle paralel gelişmiş; Çek sineması, opera ve konserler yaygınlaşmış, yazarlar ise uluslararası üne kavuşmuştur. Bu süreçte ülke, modern demokratik devletler düzeyine yükselmiştir (Heimann, 2009).

1939’dan sonra Çekoslovakya için durum köklü biçimde değişti. Hitler’in iktidarıyla Almanya yayılcı bir politika izlemeye başladı ve Südet bölgesinin kendisine bırakılmasını talep etti. Fransa ve İngiltere, krizi Münih Konferansı’yla çözmeye çalıştı; ancak kısa süre sonra Polonya Tehen bölgesini işgal etti. 2 Kasım 1938’de Almanya ve İtalya’nın arabuluculuğunda imzalanan andlaşmayla Çekoslovakya, bazı topraklarını Macaristan’a devretmek zorunda kaldı (Uçarol, 1995; Heimann, 2009).

1938’de Nazi Almanyası, Südet bölgesindeki Alman azınlıkların haklarını koruma iddiasıyla Çek topraklarını işgal etti (Engelberg, 1993). Ardından 15 Mart 1939’da Macar ordusu Rutenya’ya girerek bölgenin bağımsızlığını ilan etti. Böylece, Trianon Andlaşması sonrasında Slovakya sınırlarında kalan Macar azınlıklar yeniden Macaristan’a dâhil edildi (Sarı, 2010).

Almanya’nın Südet bölgesini ilhakı, Çekoslovakya’daki azınlıkların da benzer taleplerini artırdı. Hükümet, 19 Kasım 1938’de federal sistemi kabul ederek Slovakya ve Rutenya’ya özerklik tanıdı. Ancak Nazi yanlısı Slovak lider Jozef Tiso bağımsızlık isteyince Cumhurbaşkanı Emil Hacha tarafından görevden alındı. Tiso 14 Mart 1939’da Slovakya’nın bağımsızlığını ilan etti; ertesi gün Hitler’in baskısıyla Hacha ülkeyi Almanya’nın himayesine bıraktı. Böylece Çekoslovakya’nın varlığı sona erdi (Armaoğlu, 2005; Shepherd, 2000).

1918’de müttefiklerin desteğiyle kurulan Çekoslovakya, yirmi yıl sonra aynı devletlerce adeta görmezden gelinmiş ve Avrupa siyaset sahnesinden silinmiştir. “İkinci Çekoslovak Cumhuriyeti” olarak adlandırılan bu geçiş dönemi, 6 Ekim 1938’den 13 Mart 1939’a kadar sürmüştür (Heimann, 2009; Wolchik, 2000).

1939–1945 yılları arasında varlık gösteren Slovak Devleti, günümüzde dahi Çekler ile Slovaklar arasında tartışma konusudur. Çekler, Slovakların Nazi Almanyası’yla iş birliği yaptığını ve Çekoslovakya idealine ihanet ettiklerini savunurken; Slovaklar, bu devletin halkın iradesini yansıtmadığını ve çoğunluğu temsil etmediğini ileri sürmektedir (Purkrabek, 2012).

Hitler’in 1938’de Südet’e girmesinin ardından Nazi güdümünde Slovak Devleti kuruldu. Savaş sonrasında Çekoslovakya, Rutenya’yı Sovyetler Birliği’ne devretmek zorunda kaldı. İkinci Dünya Savaşı’nda toprak kaybederek kazanan tek Avrupa ülkesi olan Çekoslovakya, 1945–1946 yıllarında yaklaşık iki buçuk milyon

Alman'ı sınır dışı etti (Kosar & Vyhnanek, 2021). “Üçüncü Çekoslovak Cumhuriyeti” ise savaşın Avrupa’da sona erdiği 9 Mayıs 1945’in ertesi günü kuruldu (Heimann, 2009).

Alman birliklerinin Südet bölgesine girmesiyle bu topraklar *Üçüncü Reich*’ın bir parçası haline geldi. Bu gelişme, Çekoslovakya’nın yaklaşık yarım yüzyıl sürecek demokratik yönetim özleminin başlangıcını oluşturdu. Dönemin siyasi olayları, ülkenin anayasal düzeninde derin izler bıraktı (Kosar & Vyhnanek, 2021).

1939–1945 dönemi, Çekoslovakya tarihinde derin krizlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Kuruluş yıllarından miras kalan azınlık sorunu bu süreçte belirleyici hale gelmiştir. Südet bölgesindeki Alman azınlığının Almanya’ya katılma isteği, Hitler’in yayılmacı politikasıyla birleşerek ülkenin toprak bütünlüğünü zayıflatmıştır. İngiltere ve Fransa’nın Münih Konferansı’ndaki pasif tutumu, Südet bölgesinin Nazi Almanyası tarafından işgaline zemin hazırlamıştır. Hitler’den destek alan Macar azınlıkların ayrılma girişimleri de Çekoslovakya’nın toprak kaybına yol açmıştır. Sonuç olarak ülke, iç siyasi birliğini sağlayamadan azınlıkların ayrılma eğilimleri nedeniyle başarısız bir devlet görünümünü kazanmıştır.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ARDINDAN PRAG BAHARI’NA GİDEN DÖNEM (1945-1968)

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, 1945 yılında yapılan tartışmalı bir referandum sonucunda Rutenya’nın Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne katılmasıyla Çekoslovakya daha küçük bir yüz ölçümle yeniden kuruldu (Purkrabek, 2012).

1946’da Çekoslovakya’daki İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ilk özgür seçimleri komünistler kazanmıştır (Kosar & Vyhnanek, 2021). 1946 seçimleri sonrasında ülkedeki siyasal düzen tartışmalı bir hâl almıştı. Temel sorun, komünist olanlarla olmayanlar arasındaki ayrımdı. Yasal bir komünist partinin muhalefette yer alması başka, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkileri bulunan ve giderek etkisini artıran bir komünist partinin yükselmesi ise bambaşka bir durumdu (Leff, 1988).

Savaş sonrası yaşanan kargaşa, siyasi partilerin dağılması ve halkın hükümete duyduğu memnuniyetsizlik, 1948 seçimlerinde Komünist Parti’nin iktidara gelmesini kolaylaştırdı. 25 Şubat 1948’de dönemin demokratik başkanı Eduard Beneš görevini bırakmak zorunda kaldı. Seçimlerde Çek nüfusun fazla olduğu bölgede oyların %40,17’si, Slovak nüfusun fazla olduğu bölgede ise %30,48’i Komünist Parti’ye verildi (Engelberg, 1993; Purkrabek, 2012).

Seçimlerin ardından bazı Slovaklar, artık kendi gelecekleri ve siyasi temsilcileri üzerinde söz sahibi olamayacaklarını düşünerek kendilerini güçsüz hissettiler. Cumhurbaşkanılarının hem Çek hem Slovak kökenli kişilerden seçilmesi eşitlik amacı taşısa da Slovaklar yine de yeterince temsil edilmediklerine inanıyordu. Bu durum, zamanla ayrılığa giden sürecin ilk adımlarından biri oldu (Purkrabek, 2012).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Slovaklar, asimilasyona uğradıkları düşüncesiyle bu yönde bir tutum benimsediler. 1945’te Macarlar, bazı katliamların sorumlusu görülerek ülkeden çıkarılmak istendi. Bu politikanın temelinde, Nazi işgali sonrası Eduard Beneš liderliğinde çıkarılan yasalar bulunuyordu. Macarlara en ağır sonuçları doğuran ise 2 Ağustos 1945 tarihli 33/1945 sayılı “*Alman ve Macar Kökenlilerin Çekoslovak Vatandaşlığının Düzenlenmesi*” oldu; bu kapsamda soruşturmalar açıldı, ekonomik yaptırımlar ve eğitim kısıtlamaları uygulandı (Sara, 2010).

Beneš Kararnameleri sonucunda yaklaşık iki buçuk milyon Alman’ın ülkeyi terk etmesiyle, Çekoslovakya’nın nüfusu büyük ölçüde Çek, Slovak ve Macarlardan oluştu. Ancak savaş sonrası demokratik yönetim kısa ömürlü kaldı. Nazi işgalinin ardından ülke, Sovyetler Birliği’nin etkisi altına girdi ve 1960’ta kurulan Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı Sovyetlerce tanındı. Komünist yönetim dönemi 1989’a kadar kesintisiz sürdü (Çayan, 2019; Purkrabek, 2012).

Çek ve Slovak toplumlarının büyük bir bölümü, Komünist Parti’nin reform programından daha fazla özgürlük ve demokrasi bekliyordu. Ancak halkın talep ettiği değişimlerle partinin öngördüğü sınırlı reformlar birbiriyle örtüşmüyordu. Bu durum, kendi içinde önemli bir çelişki barındırıyordu (Sancaktar, 2019).

Demokrasi, çoğulculuk, sivil toplum, temel vatandaşlık hakları ve devlet egemenliği üzerine yürütülen tartışmalar, dönemin toplumsal söyleminin bir yansımasıydı. Bu tartışmaların yalnızca teorik düzeyde kalması beklenmiyor, reformların bir an önce hayata geçirilmesi yönünde halkın talepleri giderek artıyordu (Tuma, 2010).

Bu dönemde Çekoslovakya, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ayrılıkçı tutum sergileyen Macarlara yönelik yasalar çıkarmış ve Rutenya’nın Ukrayna’ya bırakılmasıyla daha küçük bir coğrafyada varlığını sürdürmeye başlamıştır. Bu gelişmeler, ülkenin siyasi yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. 1918-1939 yılları arasında sürdürülen Çek-Slovak dil, kültür ve toplum bütünleşmesi bu dönemde zayıflamış; Slovaklar, Çekler karşısında egemen azınlık haline geldikleri düşüncesine kapılmıştır.

Savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulma çabasıyla ülke, Sovyet etkisi altında komünist ekonomi modelini benimsemiştir. Ancak bu model, toplumsal beklentileri karşılayamayınca halk arasında memnuniyetsizlik artmış; özgürlük ve reform talepleri giderek güçlenmiştir. Böylece, savaş sonrası dönemde uygulanan politikalar hem Slovak kimliğinde bir tepki yaratmış hem de Çekoslovakya’da komünizme karşı reform hareketlerinin temelini oluşturmuştur.

PRAG BAHARI’NDAN SOĞUK SAVAŞ’IN SONUNA GİDEN SÜREÇ (1968-1989)

Prag Baharı’nın kökeni, 1961’deki ikinci destalinizasyon sürecine kadar uzanır. Bu dönemde binlerce siyasi mahkûm ve eski komünist serbest bırakılmış, parti dışındaki entelektüeller sansürün gevşetilmesini talep etmiştir. Milan Kundera, Václav Havel ve Miloš Forman gibi yazar ve sinemacılar da bu süreçte ulusal ve uluslararası ölçekte tanınmıştır (Shepherd, 2000; Altuğ, 1994).

Prag Baharı’nın öncüsü Slovak kökenli Alexander Dubček, 1960’ların başında Merkez Komite Sekreterliği’ne katıldı. Endüstrideki deneyimine dayanarak Sovyet ekonomik modelinin ülkeye uygun olmadığını, özgün bir model gerektiğini savundu. Daha radikal olan Ota Šik ise merkezi planlamayı eleştirerek piyasa ekonomisine geçilmesini önerdi. Bu ekonomik görüşler, sansürün kaldırılması, karar süreçlerine farklı kurumların katılması, seyahat özgürlüğü ve Slovakya için federal düzenlemeleri içeren Eylem Planı’yla siyasi reformlara dönüştü (Shepherd, 2000; Altuğ, 1994).

Çekoslovakya, Temmuz 1968’deki Varşova Paktı Konferansı’na katılmadı. Konferansta ülkenin liberalleşme süreci eleştirilerek “*Karşı Devrimin Örgütsel ve Siyasal Platformu*” başlıklı bir uyarı mektubu gönderildi. Reformların sürmesi üzerine, Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Almanya ve Macaristan’dan oluşan altı yüz bin kişilik bir kuvvet 20–21 Ağustos 1968’de Çekoslovakya’yı işgal etti. Müdahale, liberal kanadı tasfiye ederken, 27 Ekim 1968’de yapılan anayasa değişikliğiyle Çek ve Slovak Sosyalist Cumhuriyetleri’nden oluşan iki federe devlet kuruldu (Sancaktar, 2019; Altuğ, 1994).

1969’da iki federe devletin oluşturulmasıyla Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Bu gelişme, ülkenin bölünmesine giden sürecin ilk adımı olarak değerlendirilebilir. Yeni yapılanmada sınırlar belirlenmiş, vatandaşlık ayrımı netleşmiştir. Federal devlet siyasal ve stratejik yetkileri elinde tutarken, federe devletlere sınırlı yetkiler tanınmıştır. Komünist rejimin sona ermesinin ardından kurulan Çekoslovakya Federal Cumhuriyeti ise zayıf hükümet yapısı ve artan krizler nedeniyle istikrarsız bir döneme girmiş, bu durum bölünme taleplerini güçlendirmiştir (Purkrabek, 2012).

1968 Prag Müdahalesi, 1970’lerde Doğu ve Güney Avrupa’da yaşanacak demokratikleşme hareketlerinin habercisi olmuştur. Portekiz, İspanya ve Yunanistan’daki demokrasiye geçiş süreçleri, Orta ve Doğu Avrupa’da değişim rüzgârlarını tetiklemiştir. Komünizmin çöküşünün ardından Varşova Paktı üyeleri anayasal reformlara giderek sosyalist bloktan ayrılmıştır (Yücel, 2011).

Sovyet Rusya merkezli ekonomik model, antidemokratik uygulamalara rağmen 1980’lere kadar belirli bir başarı sağlamıştır. Sanayi, tarım ve hayvancılıkta büyüme yaşanmış, istihdam ve refah düzeyi artmıştır. Ancak 1980’lerde ekonomideki durgunluk, siyasi sistemi de tartışılabilir hale getirmiştir. Baskıcı rejimle birleşen ekonomik gerileme, toplumda muhalif seslerin yükselmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, Doğu Avrupa’daki tek partili yönetimlerin sonunu hazırlamış ve 1990’ların başında sistemin çökmesiyle sonuçlanmıştır (Sancaktar, 2019).

Bu dönemde toplumsal muhalefete Katolik Kilisesi de katıldı. Aralık 1987’de din özgürlüğü talep eden beş yüz bin Katolik hükümete dilekçe sundu. Parti içi muhaliflerle Katoliklerin ortak baskısı sonucunda Komünist lider Gustav Husák istifa etti ve yerine reformist Miloš Jakeš getirildi. İlk kitlesel antikomünist gösteri Slovak Katolikler tarafından 25 Mart 1988’de Bratislava’da düzenlendi. 1989 sonuna kadar süren protestolar genişleyerek zirveye ulaştı. Ordu ve polis beklenenden daha ılımlı davrandı; parti içindeki muhalifler ise toplu istifalarla sürece destek verdi (Sancaktar, 2019; Altuğ, 1994).

1968–1989 dönemi hem Çekoslovakya’nın siyasi tarihinde hem de dünya siyasetinde kritik bir süreçtir. Ülkenin Sovyet etkisinden uzaklaşma çabası, 1968’deki Prag Baharı’nı ve ardından gelen Sovyet işgalini beraberinde getirmiştir. Bu müdahale, reform hareketlerini bastırarak Çekoslovakya’yı yeniden komünist rejimin kontrolü altına sokmuştur.

Prag Baharı sonrasında iki federe devletli yapıya geçilmesi, Çek–Slovak birlikteliğinin zayıflamasına yol açmıştır. Federal yapı, Slovakların siyasal öz-yönetim ve kurumsal örgütlenme bilincini güçlendirerek ulus-devlet kurma yönündeki arzularını pekiştirmiştir. Ayrıca, 1945 sonrası uygulanan Sovyet ekonomi modelinin başarısızlığı, her iki toplumun da Batı tipi ekonomik modellere yönelmesine neden olmuş ve bu yönelim dönemin en belirleyici gelişmelerinden biri haline gelmiştir.

KADİFE DEVRİM VE SONRASI (1989-1992)

Varşova Paketi'nin dağılmasıyla Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde demokratikleşme süreci başlamış, bu dönüşüm anayasal yapılara da yansımıştır. Anayasa reformlarıyla birlikte hükümet sistemleri yenilenmiş; kimi devletler parlamenter, kimileri ise yarı başkanlık sistemine geçmiştir. Bu dönemde amaç, sistem değişikliğini toplumsal ve siyasal istikrarı koruyarak gerçekleştirmek olmuştur (Yücel, 2011).

Komünizmin sona ermesinin ardından Çekoslovakya'da ilk çok partili seçimler Haziran 1990'da yapıldı. Çek bölgesinde Sivil Forum (%49,5), Slovakya'da Halk Partisi (%29,3) birinci oldu. Komünist Parti seçim öncesi ikiye bölünerek Sol Blok ve Demokratik Sol Parti adlarını aldı ve siyaset sahnesinden çekildi. Seçim sonrası Sivil Forum'dan Sivil Demokratik Parti, Halk Partisi'nden ise Demokratik Slovakya Hareketi doğdu. Bu partiler milliyetçi ve kapitalist bir çizgide birleşerek girişimci kesimin desteğini kazandı (Sancaktar, 2019).

Haziran 1992 seçimlerinde Slovakya'da Vladimír Mečiar, Çek Cumhuriyeti'nde ise Václav Klaus iktidara geldi. Her iki lider, ülkenin geleceğini tartışmaya açarak bölünme ve yeni federal yapı seçeneklerini gündeme getirdi. Mečiar konfederasyonu savunurken Klaus ayrılıktan yana oldu ve görüşmeler sonunda uzlaşa sağlandı. Slovakya Parlamentosu 27 Haziran 1992'de bağımsızlığını ilan etti, Cumhurbaşkanı Václav Havel ise sürece katılmamak için istifa etti. 541 ve 542 sayılı yasalar mülkiyetin 2:1 oranında paylaşımını ve bölünme tarihini 31 Aralık 1992 olarak belirledi. Referandum yapılmamasına rağmen süreç barışçıl biçimde tamamlandı (Engelberg, 1993; Purkrabek, 2012; Sancaktar, 2019; Kosar & Vyhnanek, 2021).

Her iki bölgedeki liberal milliyetçi lider, bölünmeyi kendi bakış açısından haklı göstermeye çalışmıştır. Václav Klaus'a göre Slovakya, Çek ekonomisi için bir yük oluşturmakta; Slovakya'sız kapitalizme geçiş ve Avrupa Birliği üyeliği daha kolay olacaktı. Vladimír Mečiar ise Çekoslovakya'nın Slovakları asimile ettiğini savunarak ayrılığı, Slovak halkını sömürden kurtarma ve bağımsız bir ulus-devlet kurma adımı olarak değerlendirmiştir (Sancaktar, 2019).

Çekoslovakya'nın kuruluşundaki ortak coşku, zamanla Slovaklar için hayal kırıklığına dönüşmüştür. Nüfusun %65'ini oluşturan Çeklerin yönetimde baskın hale gelmesi, Slovaklarda rahatsızlık yaratmıştır (Arna, 2018). Slovak dili ve kültürüne saygı gösterilse de Çeklerin sayısal ve siyasal üstünlüğü eşitsizlik algısını güçlendirmiştir. Başta hoşnutsuzlukla sınırlı kalan bu durum, zamanla özerklik taleplerini ve ayrılma sürecini tetiklemiştir. Dil benzerliği ve coğrafi yakınlık ise ortak bir ulus-devlet oluşturmak için yeterli olmamıştır (Gawdiak, 1989).

Çekoslovakya döneminde Slovakya ekonomisine önemli yatırımlar yapılmasına rağmen, bazı Çekler bunu kendi kalkınmalarını yavaşlatan bir yük olarak görmüştür. 1990'larda Çek bölgesinin GSYİH'si Slovakya'dan yaklaşık %20 daha yüksekti. 1991'de Slovakya'ya yapılan bütçe transferlerinin durdurulması ise ayrılık sürecinde siyasi baskı aracı olarak kullanılmıştır. Çekler, Slovakya olmadan ekonominin daha hızlı büyüyeceğini savunurken; Slovaklar, Çekoslovakya'yı kimliklerini bastıran yapay bir birlik olarak değerlendirmiştir (Purkrabek, 2012; Sancaktar, 2019).

1989 sonrasında Demir Perde ülkeleri yeni anayasalar hazırlarken, Çekoslovakya yeni anayasa üzerinde uzlaşma sağlanamadığı için dağılmış tek ülke olmuştur. Anayasa tartışmalarında Slovakların ayrı bir ulus olarak tanınıp tanınmaması ve siyasi özerklik talepleri öne çıkmıştır. Bu konularda uzlaşmaya varılamaması, ortak bir anayasanın kabulünü engellemiş ve ülkenin bölünmesinin önünü açmıştır (Bakke, 2003).

Her iki toplumda bölünme kararının yöntemi konusunda hâkim görüş, referandum yapılması yönündeydi. En fazla destek bulan seçenek, referandumun ardından her iki ulusal meclisin onayıyla sürecin tamamlanmasıydı. Referandum fikri Çekler arasında %41, Slovaklar arasında ise %49 oranında destek görürken; meclis kararı seçeneği her iki toplumda da %48 oranında kabul edilmiştir. Bu veriler, her iki halkın da aslında bölünmeden yana olmadığını göstermektedir (Jovanović, 2017; Altuğ, 1994).

Haziran 1990'da muhalif yazar Václav Havel cumhurbaşkanı seçilmiştir. Çekoslovakya'da cumhurbaşkanlığı makamı sembolik olmaktan ziyade güçlü bir otoriteye sahipti. Havel, karizmatik kişiliğiyle siyasette etkili bir figür haline gelmiştir. Anayasal yetkileri sınırlı olsa da halk gözünde cumhurbaşkanı törensel değil, yönlendirici bir konumda görülmüştür (Ormanoğlu Duranlıoğlu, 2025). Havel'in iki milyondan fazla imzayla desteklenen referandum önerisi, anayasada böyle bir düzenleme bulunmadığı gerekçesiyle parlamentolar tarafından reddedilmiştir. Böylece, dağılmayı önlemeye yönelik bu girişim de sonuçsuz kalmıştır (Engelberg, 1993; Pithart & Wilson, 1995).

Eylül 1992'de yapılan kamuoyu yoklamalarında Çeklerin %64'ü, Slovakların ise %63'ü federal birliğin devamını desteklemiştir. Václav Havel bu sonuçlara dayanarak referandum talep etmiş, ancak bölünme konusunda uzlaşan iki lider öneriyi reddetmiştir. Federal Meclis, 25 Kasım 1992'de ülkenin Çek Cumhuriyeti ve Slovakya

Cumhuriyeti olarak ayrılmasına karar vermiş; karar 1 Ocak 1993'te yürürlüğe girmiştir (Sancaktar, 2019; Pithart & Wilson, 1995).

Çekoslovakya, Nikita Kruşçev döneminden sonra ve Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla birlikte komünizmin çöküşüyle yüzleşmiştir. Bu dönemin hemen ardından Kadife Devrim yaşanmıştır. Bazı araştırmacılar, sürecin barışçıl niteliği nedeniyle buna "devrim" denmesinin tartışmalı olduğunu belirtmektedir. Ayrılık ise son derece sorunsuz ilerlemiş; askeri teçhizat, diplomatik temsilcilikler ve diğer varlıklar nüfus oranına göre paylaşılmış, hatta cezaevlerindeki mahkûmlar karşılıklı olarak değiştirilmiştir (Engelberg, 1993; Altuğ, 1994).

Çekler ile Slovaklar arasındaki barışçıl bölünmenin üç temel nedeni vardır. İlki, iki toplum arasında geçmişte ciddi bir silahlı çatışmanın yaşanmamış olmasıdır. Çekler, Hitler döneminde kurulan Slovak Devleti'ni ihanet olarak görürken; Slovaklar, Çekoslovakya'nın kuruluşunu simgeleyen Pittsburgh Andlaşması'nı benzer şekilde değerlendirmiştir. Ancak her iki taraf da bu farklı tarihsel yaklaşımları çatışmaya dönüştürmemiş, ayrılığı barışçıl biçimde gerçekleştirmiştir (Kraus & Stanger, 2000).

Barışçıl ayrılığın ikinci nedeni, iki toplumun karışık nüfus bölgelerinin çok az olmasıdır. Dağılma döneminde Çek Cumhuriyeti nüfusunun yalnızca %4'ü Slovak, Slovakya nüfusunun ise %1'i Çekti. Nüfus dağılımındaki bu net ayırım, mülkiyet paylaşımını karmaşıkleştırmamış ve ayrılığın sorunsuz ilerlemesini kolaylaştırmıştır (Kraus & Stanger, 2000).

Barışçıl ayrılığın üçüncü nedeni, her iki devletteki siyasi karar alma mekanizmalarının seçimle iş başına gelmesidir. Federasyon ve iki kurucu cumhuriyette Haziran 1990'da yapılan seçimler, bölünme kararını alan siyasi iradeye demokratik meşruiyet kazandırmıştır (Kraus & Stanger, 2000).

Çeklerin çoğu dağılmaya karşı çıkarken, Slovaklar bu süreci daha az travmatik bir gelişme olarak görmüştür. 31 Aralık 1992 gecesi Bratislava'da kutlamalar yapılırken, Prag'da benzer bir coşku yaşanmamıştır. Sonuçta, Çekoslovakya halkın çoğunluğunun iradesine rağmen 1 Ocak 1993'te iki ayrı devlete ayrılmıştır (Engelberg, 1993; Altuğ, 1994).

1968 Prag Baharı'nın Sovyet müdahalesiyle bastırılması ve ardından Çekoslovakya'nın federatif yapıya geçmesi, iki toplum arasındaki kalıcı ayrılığın ilk adımlarını oluşturmuştur. Çekler ve Slovaklar, birlikte yaşamının ulusal çıkarlarına zarar verdiğine inandıkları için bu algı, dağılma sürecini hızlandırmıştır. 1992 seçimlerinden sonra siyasetçilerin halkın çoğunluğuna rağmen ayrılık kararı alması, pragmatik milliyetçilik anlayışının bir sonucudur. Çekler ayrılığa temkinli yaklaşırken, Slovaklar daha isteklidir. Referandum talepleri reddedilse de siyasi liderlerin hızlı kararları sayesinde ayrılık çatışma yaşanmadan barışçıl biçimde tamamlanmıştır.

ÇEKOSLAVAKYA'NIN AZINLIK SORUNU

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde Çekoslovakya topraklarında Çekler, Almanlar, Slovaklar, Macarlar, Rutenler, Polonyalılar, Yahudiler ve Romanlar yaşamaktaydı. Devlet sistemi, tek bir ulusal yapı oluşturma anlayışıyla planlanmıştı. 1918 itibarıyla Alman nüfusunun Slovaplardan daha fazla olması nedeniyle, Çekler ve Slovaklar aynı etnik topluluğun üyeleri olarak değerlendirilmiştir (Kosar & Vyhnanek, 2021).

Kurucu toplumların yanında önemli sayıda Alman ve Macar azınlığın bulunması, ülkenin iç bütünleşmesini zorlaştırmıştır. Azınlıkların birlik yönünde çaba göstermemesi ve Çekoslovakya'ya yönelik olumsuz tutumları, onları potansiyel bir tehdit unsuru haline getirmiştir. Çekler açısından en büyük tehdit Alman azınlıktan gelirken, Slovaklar için bu rol güneydeki Macarlar tarafından üstlenilmiştir (Shepherd, 2000; Pithart & Wilson, 1995).

1920 Çekoslovak Anayasası, yalnızca Çekler ve Slovaklar için değil, ülkedeki tüm topluluklar için güvence sağlayan bir yapıya sahipti. Azınlıklar kendi eğitim sistemlerini kurabiliyor, kültürel faaliyetlerden yararlanabiliyor ve siyasal yaşamda eşit haklara sahip olabiliyordu. Ancak bu haklar, Orta Avrupa'daki diğer devletlere kıyasla ileri düzeyde olsa da etnik sorunları tamamen çözmek için yeterli olmamıştır (Arna, 2018).

Çekoslovak Dili oluşturmak adına yapılan Dil Yasası'yla Çekoslovakya'nın Çekçe ve Slovakça olarak iki kolu olduğu düşüncesi hâkim kılınmak istenmiştir. Bu düzenleme, Çek-Slovak iş birliğiyle Alman ve Macar azınlıkların sayısal üstünlüğünü dengelemeyi hedeflemiştir. Ancak Çekçe ve Slovakça konuşanların "Çekoslovak" kimliği altında birleşmesi, yalnızca Alman ve Macar azınlıkların değil, Slovakların da tepkisine yol açmıştır. Slovaklar, iki lehçenin zamanla tek dile dönüşeceği endişesiyle ulusal kimliklerini kaybetmekten çekinmiştir (Heimann, 2009).

Almanların varlığı, Çekoslovakya'nın siyasal ve toplumsal bütünleşmesini engelleyen önemli bir sorun olarak görülmüştür. Üç milyona yakın Alman azınlık nüfusu, Çeklerin denge politikası gereği Slovakları kendi yanlarına çekme çabalarına yol açmıştır. Bu durum, Çek ve Slovak toplumları arasında güvensizlik ortamının oluşmasına neden olmuştur (Crowhurst, 2015; Shepherd, 2000).

Çekoslovakya'nın kuruluşunun, özellikle azınlık sorunları nedeniyle kendi sonunu hazırladığı ileri sürülmüştür. Bu görüş, Bavyera'daki Südet Almanları arasında da yaygındı. Çekler tarafından "Münih İhaneti" olarak adlandırılan Münih Andlaşması sonrasında Çek toprakları işgal edilmiştir. Bu işgali savunan çevreler, Çekoslovakya'nın kuruluşunu başından beri hatalı ve azınlık politikalarını adaletsiz olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle bazı gruplar, Münih Andlaşması'nı Çekoslovakya'daki azınlıkların meşru savunması olarak görmüştür (Pithart & Wilson, 1995).

Slovakya'nın 1918'e kadar Macar egemenliğinde kalması ve 1920 Trianon Andlaşması sonrasında yaklaşık altı yüz bin kişilik bir Macar nüfusun Slovakya sınırları içinde yer alması, azınlık sorununun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Pithart & Wilson, 1995). Slovakya'daki Macarlar, demokratik haklardan yeterince yararlanamadıklarını iddia etmişlerdir. Buna karşılık Slovak milliyetçileri, Macaristan'ın "Büyük Macaristan" (*Uhorsko*) idealini yeniden canlandırmak istediğini ve Slovakya'daki Macar azınlığının bu hedefin bir parçası olduğunu savunmuşlardır (Saral, 2010).

Çekoslovakya, kuruluşundan itibaren azınlıklarla iyi niyet temelinde ilişkiler geliştirmiştir. Ancak Ukraynalı kökenli Rutenler sürekli olarak tam özerklik talebinde bulunmuşlardır. Benzer şekilde, nüfusça küçük olmalarına rağmen Polonyalılar da 1920'de Teschen bölgesinin Polonya ile paylaşımından memnun kalmamış, bu durum iki ülke arasında uzun süreli bir sorun yaratmıştır (Armaoğlu, 2005).

Çekoslovakya, Birinci Dünya Savaşı sonrasında mağlup Alman İmparatorluğu'ndan Südet bölgesini topraklarına katarak kurulmuş, bu durum yeni devletin güvenlik paradigmasının sürekli tartışılmasına yol açmıştır. Nüfus bakımından Slovaplardan daha kalabalık olan Alman azınlık, yeni devlete entegre olmayı reddederek Almanya'ya katılma isteğini sürdürmüştür. Batıdaki Alman azınlık Çekler için tehdit oluştururken, doğudaki Macar azınlık da Slovaklar üzerinde baskı unsuru hâline gelmiştir. Macarlar, yüzyıllarca egemen oldukları Slovakların yönetimi altında kalmayı kabullenememiştir. Egemen iki toplumun dilsel ve kültürel entegrasyonu sağlayamadan azınlık sorunlarıyla karşılaşması, Çekoslovakya'nın uzun ömürlü bir devlet olmasını engellemiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1789 Fransız Devrimi'yle ortaya çıkan milliyetçilik akımı, imparatorluklar altındaki halklarda bağımsızlık taleplerini güçlendirmiştir. Bağımsızlık arayışındaki milletler, kendi dillerini ve kültürlerini öne çıkararak ulusal kimlik bilinci geliştirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla kurulan Çekoslovakya, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından işgal edilmiştir. Savaşın ardından Doğu Blokuna dâhil olan ülke, 1 Ocak 1993'te Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye ayrılmıştır (Barbieri, 1992; Saral, 2010).

Çok etnikli bir yapıya sahip Çekoslovakya, farklı kökenlerden gelen azınlıklar nedeniyle varoluşsal sorunlarla karşılaşmıştır. 1933'te Hitler'in iktidara gelmesiyle Südet bölgesindeki Almanlar, Nazi Almanyası'na yakınlık göstermeye başlamış; Hitler'in yayılcı politikaları sonucunda bu bölge Çekoslovakya'dan alınmış ve ülke, zorla imzalatılan bir andlaşmayla Alman egemenliğini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bu dönemde kurulan Nazi yanlısı Slovak Devleti kısa ömürlü olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden kurulan Çekoslovakya, bu kez Sovyetler Birliği'nin etkisi altına girmiştir. 1948 seçimlerinde Komünist Parti'nin iktidara gelmesiyle ülke, kırk yıl sürecek komünist bir döneme girmiştir. Sovyet ekonomi modelinin Çekoslovakya'ya uygun olmadığını savunan Dubček'in ekonomik ve siyasal reform girişimleri ise Sovyet müdahalesiyle, Prag'ın işgali sonucu sona ermiştir.

1989'da komünizmin çöküşünün ardından yapılan 1990 seçimlerinde her iki bölgede de liberal siyasetçilerin iktidara gelmesi umut verici bir gelişme olarak görülmüştür. Ancak kamuoyunun birliğin sürmesi yönündeki eğilimine rağmen, siyasi liderlerin masa başında aldığı kararlarla ülkenin bölünmesine gidilmiştir. Şiddet içermeyen bu süreç, "Kadife Devrim" olarak adlandırılmış ve 1 Ocak 1993'te Avrupa haritasına iki yeni bağımsız devlet eklenmiştir.

Orta Avrupa'da ortak bir ulus inşa etmek, bireylerin ulusal kimliklerinden tamamen sıyrılmalariyla değil, farklılıkları bir zenginlik olarak kabul edip devlet kurumlarına ve anayasal düzene bağlılık göstermeleriyle mümkündür. Yurttaşlık birliği, bu çeşitliliğe duyulan saygı üzerinden inşa edilebilir. Ancak Çekler ve Slovaklar, bu anlayışı benimseyerek sürdürülebilir bir birlik oluşturamamışlardır (Pithart & Wilson, 1995; Altuğ, 1994).

Çek ekonomisi, birkaç istisna yıl dışında, 1990'lardan itibaren özellikle 2000'li yıllarda önemli bir büyüme kaydetmiştir. Çek Cumhuriyeti, uluslararası alanda insan hakları, liberal değerler ve küresel sorumluluklar konusunda duyarlı bir politika izlemiştir. Ülke, 1999'da NATO'ya, 2004'te Avrupa Birliği'ne üye olmuş ve 2016 yılında resmî kısa adını "Çekya" olarak kabul etmiştir (Kosar & Vyhnanek, 2021).

1990'lar Slovakya için zorlu bir geçiş dönemi olmuştur. Ülke, bölünmenin ardından Batı ile bütünleşme sürecinde önemli ekonomik ve siyasal sınavlardan geçmiştir. Slovakya, 2004 yılında NATO ve Avrupa Birliği'ne katılarak bu hedefini gerçekleştirmiştir (Jovanović, 2017; Purkrabek, 2012; Sancaktar, 2019). Günümüzde her iki ülke de AB ve NATO üyelikleriyle demokratik bir yapıya kavuşmuş, ayrılığa rağmen aralarındaki ilişkileri dostane biçimde sürdürmektedir (Engelberg, 1993; Heimann, 2009).

Çekoslovakya'nın Kadife Devrim sonrası dağılması, devletin kuruluşundan itibaren süreklilik gösteren etnik sorunların ve Soğuk Savaş sonrasında her iki tarafın da ulusal çıkarlarını ön plana alan siyasal yaklaşımlarının kaçınılmaz bir sonucudur. Etnik kimlik temelli bu farklılıklar, uzlaş yerine ayrılığı besleyerek barışçıl bir bölünmeyi beraberinde getirmiştir.

Çekler ve Slovakların, kuruluş dönemindeki "altın çağ" sonrasında birbirlerini yük olarak görmeye başlamaları, ayrılığa giden sürecin temel dinamiklerinden biri olmuştur. Çeklerin daha fazla siyasi deneyime ve ekonomik güce sahip olması, Slovakların ekonomik bir yük olduğu algısını güçlendirmiştir. Ayrıca Nazi işgali döneminde kurulan Slovak Devleti deneyimi, Çekler açısından tarihsel bir güvensizlik unsuru yaratarak ayrılık düşüncesini pekiştirmiştir.

Çeklerin Çekoslovakya üzerindeki baskın tutumu, Slovaklarda kendi kültürlerinin eriyeceği endişesini doğurmuş ve bu durum onları ayrılığa yönelten temel etkenlerden biri olmuştur. Kurucu millet olmalarına rağmen yönetimde eşit düzeyde temsil edilemeyen Slovaklar, geçmişte Macar egemenliği altında yaşadıkları azınlık deneyiminin tekrarlanacağı korkusuyla bağımsızlık yönünde güçlü bir irade göstermiştir.

Azınlık sorunu, Çekoslovakya'nın dağılma sürecini tetikleyen başlıca etkenlerden biri olmuştur. Çeklerin üç milyonluk Alman azınlıkla yaşadığı gerilim ve Slovakların Macar azınlık üzerinden Budapeşte ile gergin ilişkileri, iki millet arasındaki birlik duygusunu zayıflatmıştır. Buna ek olarak Polonya'nın bölgesel talepleri ve Rutenya'nın özerklik isteği, azınlık meselesini iç siyasetin ötesine taşıyarak ülkenin dış politikasını şekillendiren temel unsur haline getirmiştir.

1992 seçimleriyle halktan aldıkları güçlü destekle her iki bölgede iktidara gelen siyasetçiler, kamuoyunun birlik yönündeki isteğine rağmen ayrılık kararı alabilmişlerdir. Zaten federatif bir yapıya sahip olan Çekoslovakya, Çek ve Slovak nüfusunun birbirine fazla karışmamış olması sayesinde, dağılma sürecini şiddet ya da çatışma yaşamadan barışçıl biçimde tamamlamıştır.

Çekoslovakya'nın dağılmasını Yugoslavya örneğiyle karşılaştırmak, iki sürecin farklı dinamiklerini anlamak açısından daha açıklayıcıdır. Çekoslovakya, dil, din ve kültür bakımından birbirine benzeyen iki toplumdan oluşurken; Yugoslavya, farklı dil, din ve kültürlere sahip sekiz federe devletten meydana gelmişti. Bu nedenle, etnik milliyetçilik Çekoslovakya'da belirleyici bir rol oynamazken, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde temel itici güç olmuştur (West, 1995).

Çekoslovakya'nın kuruluşunda Çeklerin yoğun yaşadığı bölgelerde ekonomi, Slovak bölgelerine kıyasla daha çok gelişmişti. Ancak ilerleyen yıllarda bu fark giderek azalmış ve iş kollarındaki çeşitliliğin artmasıyla Slovakların ekonomiye katkısı belirginleşmiştir. Buna karşın Yugoslavya'da Slovenya ve Hırvatistan'ın ekonomileri, Makedonya ve Kosova'ya göre çok daha ilerideydi. Bu dengesizlik, bölgeler arası ekonomik eşitsizlikleri derinleştirerek toplumda huzursuzluk yaratmıştır (West, 1995; Transchel, 2007).

Yugoslavya'nın dağılmasında, tarihsel mirasın yanı sıra ulusal gerilimlerde siyasetçilerin tutumları belirleyici olmuştur. Çekoslovakya'da siyasi elitler uzlaş yoluyla barışçıl bir ayrılığa giderken, Yugoslavya'da liderler arasındaki rekabet ve milliyetçi söylemler, silahlı çatışmalara, savaş suçlarına ve kitlesel göçlere yol açmıştır (Duncan, 1994).

Yugoslavya'da yapılan anayasa değişiklikleriyle merkezi otoritenin güçlendirilmesi, dağılmayı hızlandıran bir etken olmuştur. Bu süreçte Kosova'nın özerkliğini kaybetmesi yeni bir krize yol açmıştır. Buna karşın, Çekoslovakya'da federal hükümetin merkezi gücü artırma yönünde bir talebi bulunmadığından, dağılma süreci daha barışçıl bir şekilde gerçekleşmiştir (Transchel, 2007).

Çekoslovakya, dağılmadan önce liberal ekonomik modelleri benimseyerek Avrupa Birliği normlarına hızlı bir uyum süreci başlatmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Batılı ülkelerin Yugoslavya'ya benzer bir yaklaşım göstermemesi, bu ülkedeki bağımsızlık taleplerini güçlendirmiş ve ayrılıkçı hareketleri açık hale getirmiştir (Transchel, 2007).

Çekoslovakya örneği, barışçıl ayrılığın belirli koşullar altında mümkün olabileceğini göstermektedir. Öncelikle, etnik kimlik krizinin yaşanmadığı, dil, din ve kültür açısından benzer topluluklarda ayrılıklar genellikle çatışmasız gerçekleşir. Buna karşın, çok etnikli toplumlarda bu farklılıklar şiddet riskini artırır.

Ekonomik dengelerin görece eşit olduğu toplumlarda refah seviyesi birbirine yakın olduğundan çatışma olasılığı azalır; ancak gelir eşitsizlikleri bu riski yükseltir. Federatif yapılar içinde merkezi otoritenin güç talebi tepki yaratabilirken, daha geniş özerklik alanı tanıyan sistemlerde ayrılık süreçleri daha barışçıl yürütülebilir.

Benzer yapıya sahip devletler açısından çıkarılacak ders, ulusal kimliğin ortak değerler temelinde inşa edilmesi ve kültürel farklılıkların uyumla yönetilmesidir. Bölgesel gelir farklarının azaltılması ve ekonomik dengenin korunması toplumsal huzuru güçlendirir. Ayrıca merkezi yönetim, federe birimlerin kimliklerini koruyacak biçimde hareket etmeli; aşırı milliyetçi veya şiddet eğilimli siyasi söylemlerden kaçınılmalıdır. Uzlaşmacı siyasi yaklaşımlar, olası ayrılık süreçlerinin barışçıl şekilde ilerlemesine olanak sağlar.

Çalışmamızın, Çekoslovakya'nın dağılma sürecini çok yönlü bir analiz yaparak açıklamaya çalışmasıyla literatüre katkı yapacağı kıymetlendirilmektedir. Çalışmamızın, ayrıca Çekoslovakya ve Yugoslavya dağılımlarına ilişkin karşılaştırmalı bir analiz yapacak olası araştırma konularına da fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Altuğ, Y. (1994). Çekoslovakya Sorunu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Anderson, B. (2006). *Imagined Communities Reflections on The Origin and Spread of Nationalism* (Revised Edition), Verso, London and New York.

Arıboğan, Ü.; Ayman, G. & Dedeoğlu, B. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (Der. Faruk Sönmezoğlu), Der Yayınları, İstanbul.

Armaoğlu, F. (2005). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Genişletilmiş 15. Baskı), Alkım Yayınevi, İstanbul.

Arna, J. (2018). "XV. First Czechoslovak Republic (1918–1938)" (Ed. Jaroslav Pánek, Oldřich Tůma), *A History of the Czech Lands* (Second Enlarged Edition), ss. 422-466, Charles University Karolinum Press, Prague.

Bakke, E. (2002). "The Principle of National Self-Determination in Czechoslovak Constitutions 1920–1992", *Central European Political Science Review*, 3(10): 173-198.

Barbieri, R. (1992). "Czechoslovakia's Movement Toward a New Constitution: The Challenge of Establishing a Democratic, Multinational State", *NYLS Journal of International and Comparative Law*, 13(1), Article 5: 99-124.

Bauer, O. (2012). "The Nation" (Ed. Gopal Balakrishnan), *Mapping The Nation*, ss. 35-68, Verso, London and New York.

Crowhurst, P. (2015). *A History of Czechoslovakia Between The Wars: From Versailles to Hitler's Invasion*, I. B. Tauris, London and New York.

Çayan, G. (2019). "Geçiş Adaleti ve Avrupa Arındırma Hukuku", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 40: 213-243.

Duncan W. R. (1994). "Yugoslavia's Break-up" (Ed. W. Raymond Duncan and G. Paul Holman, Jr.), *Ethnic Nationalism and Regional Conflict The Former Soviet Union and Yugoslavia*, ss. 27-62, Routledge, London and New York.

Engelberg, S. (1993). "Czechoslovakia Breaks in Two, To Wide Regret", *The New York Times*.

Gawdiak, I. (1989). *Czechoslovakia a Country Study* (Third Edition), Federal Research Division Library of Congress, Oregon.

Heimann, M. (2009). *Czechoslovakia The State That Failed*, Yale University Press, New Haven and London.

Hroch, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Jovanović, S. M. (2017). *The Birth And Death of Yugoslavia and Czechoslovakia Developing Polypeitharchic History*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrad.

Kaymaz, İ. Ş. K. (2007). "Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23(67-68-69): 145-174.

Kosar, D. & Vyhnaneck, L. (2021). *The Constitution of Czechia a Contextual Analysis*, Hart Publishing, Great Britain.

Kraus, M. & Stanger, A. (2000). "Lessons from The Breakup of Czechoslovakia" (Edited and Translated by Michael Kraus & Allison Stanger), *Irreconcilable Differences? Explaining Czechoslovakia's Dissolution*, ss. 288-296, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., USA.

- Kraus, M. & Stanger, A. (2000). "The Past as Prologue" (Edited and Translated by Michael Kraus & Allison Stanger), *Irreconcilable Differences? Explaining Czechoslovakia's Dissolution*, ss. 11-16, Rowman & Littlefield Publishers Inc., USA.
- Kuklik, J. & Petras, R. (2017). *Minorities and Law in Czechoslovakia 1918–1992*, Charles University Karolinum Press, Prague.
- Leff, C. S. (1988). *National Conflict in Czechoslovakia The Making and Remaking of a State 1918-1987*, Princeton University Press, New Jersey.
- Meray, S. L. (1968). *Devletler Hukukuna Giriş (Birinci Cilt)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Ormanoğlu Duranlıoğlu, H. D. (2025). "Çek Cumhuriyeti Hükümet Sistemi Üzerine Bir İnceleme", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2): 755-777.
- Orzoff, A. (2009). *Battle for The Castle, The Myth of Czechoslovakia in Europe 1914-1948*, Oxford University Press, Oxford.
- Pazarcı, H. (2021). *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Pearson, R. (1983). *National Minorities in Eastern Europe 1848-1945*, The Macmillan Press, London.
- Pithart P. & Wilson P. (1995). "The Division of Czechoslovakia: A Preliminary Balance Sheet for the End of a Respectable Country", *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*, 37(3/4): 321-338.
- Purkrabek, J. (2012). "The Velvet Divorce of 1993", *Expats cz*.
- Renan, E. (2018). *What is a Nation? And Other Political Writings* (Translated and Edited by M. F. N. Giglioli), Columbia University Press, New York.
- Sancaktar, C. (2019). "Doğu Avrupa'da Devletçi Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(4): 40-50.
- Saral, E. (2010). "Slovakya'daki Macar Azınlık ve Bunun Slovakya - Macaristan İlişkilerine Etkisi", *Avrasya Etüdları*, 37(1): 135-165.
- Shepherd, R. H. E. (2000). *Czechoslovakia: the Velvet Revolution and Beyond*, Macmillan Press, London.
- Stein, E. (2000). *CZECHO/SLOVAKIA Ethnic Conflict, Constitutional Fissure, Negotiated Breakup*, The University of Michigan Press, USA.
- Transchel, K. (2007). *The Breakup of Yugoslavia Conflict in The Balkans*, Chelsea House Publishers, New York.
- Tuma, O. (2010). "Reforms in the Communist Party: The Prague Spring and Apprehension About a Soviet Invasion" (Ed. Günter Bischof, Stefan Karner, and Peter Ruggenthaler), *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*, ss. 61-73, Lexington Books, UK.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- West, R. (1995). *Tito and The Fall of Yugoslavia*, Carroll & Graf Publishers Inc., New York.
- Wolchik, S. (2000). "The Impact of Institutional Factors on the Breakup of the Czechoslovak Federation" (Edited and Translated by Michael Kraus & Allison Stanger), *Irreconcilable Differences? Explaining Czechoslovakia's Dissolution*, ss. 94-112, Rowman & Littlefield Publishers Inc., USA.
- Yücel, B. (2011). "Komünizm Sonrası Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerindeki Anayasacılık Hareketleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(3): 635-692.